

BM-311 Bilgisayar Mimarisi

Hazırlayan: M.Ali Akcayol
Gazi Üniversitesi
Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

Konular

- **Bilgisayar Bileşenleri**
- **Bilgisayarın Fonksiyonu**
  - Instruction Cycle
  - Kesmeler (Interrupt'lar)
- **Bus Yapıları**
  - Bilgisayar Modülleri ve Bağlantıları
  - Bus Tasarım Kriterleri

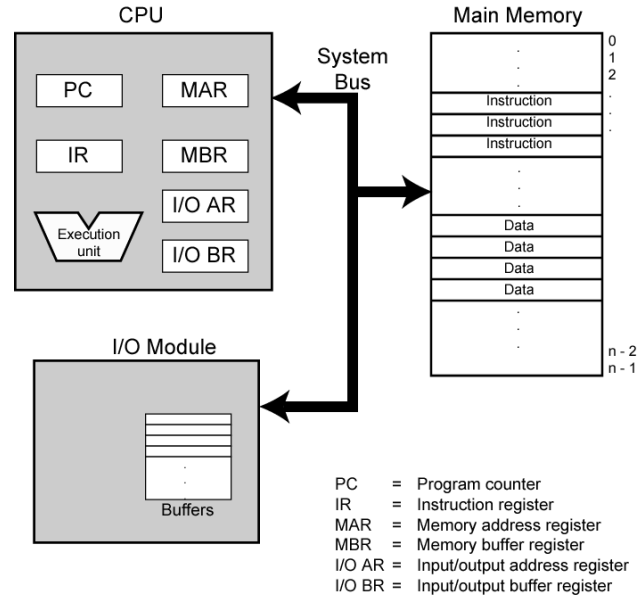
Bilgisayar Bileşenleri

- Donanımsal sistemler (Hardwired system) esnek değildir.
- Genel amaçlı donanımlar kontrol sinyallerine göre farklı işler yapabilir.
- Donanımsal olarak bağlantıları yeniden yapmak yerine yazılımla sadece kontrol işaretleri oluşturulur.
- Bir program sıralı komut kümesidir.
  - Her adımda aritmetik veya mantık bir işlem yapılır.
  - Her işlem için çok sayıda sıralı/sırasız kontrol işareti üretilir.

Bilgisayar Bileşenleri

- Her işlem için tekil bir kod sağlanır (ADD, MOVE).
- Donanım kodu alır ve kontrol işaretlerini üretir.
- Kontrol birimi ve aritmetik mantık birim mikroişlemciyi oluşturur.
- Veriler ve komutlar sisteme dışarıdan alınır veya sonuç veri dışarı aktarılır (Input/Output-I/O).
- Program ve verilerin geçici saklanması için geçici bir depolama birimine ihtiyaç duyulur (Main Memory).

Bilgisayar Bileşenleri

Konular

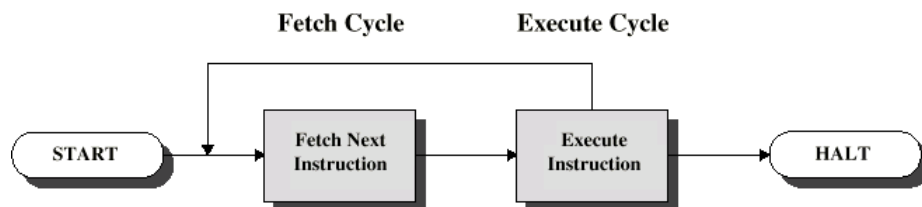
- Bilgisayar Bileşenleri
- **Bilgisayarın Fonksiyonu**
  - Instruction Cycle
  - Kesmeler (Interrupt'lar)
- Bus Yapıları
  - Bilgisayar Modülleri ve Bağlantıları
  - Bus Tasarım Kriterleri

Bilgisayarın Fonksiyonu

- Mikroişlemci gerçekleştireceği işlemleri programdaki komutları kullanarak yerine getirir.
- En temel olarak mikroişlemci iki adımda bir işlemi gerçekleştirir.
- Birinci adımda komutlar mikroişlemciye alınır **(fetch)**.
- İkinci adımda komut çalıştırılır **(execute)**.
- Bu iki adıma komut döngüsü **(instruction cycle)** denilmektedir.

Bilgisayarın Fonksiyonu - Instruction Cycle

- Execute adımı birden fazla alt adımdan oluşabilir.
- Örneğin, komut operand gerektiriyorsa operandların alınması execute adımımda gerçekleştirilir.

Bilgisayarın Fonksiyonu - Fetch Cycle

- **Program counter (PC)** bir sonraki komutun adresini tutar.
- İşlemci PC ile gösterilen adresten komutu alır.
- PC alınan komut boyutu kadar artırılır (Atlama komutu çalışırsa farklı bir adrese geçilir).
- Hafızadan alınan komut **Instruction Register (IR)**'a aktarılır.
- İşlemci alınan komutu yorumlar ve gereken işlemleri yapar.

Bilgisayarın Fonksiyonu - Execute Cycle

- Execute aşamasında farklı işlemler yapılabilir.
- **CPU-Hafıza**
  - CPU ile hafıza arasında veri aktarılır.
- **CPU-I/O**
  - CPU ile I/O cihazları arasında veri aktarılır.
- **Veri üzerinde işlem**
  - Aritmetik ve mantık işlemlerden birisi yapılır.
- **Kontrol**
  - Programdaki komutların çalışma sırasında değişiklik yapılabilir.
- Yukarıdakilerden birkaç tanesi birlikte yapılabilir.

Bilgisayarın Fonksiyonu-Örnek Program

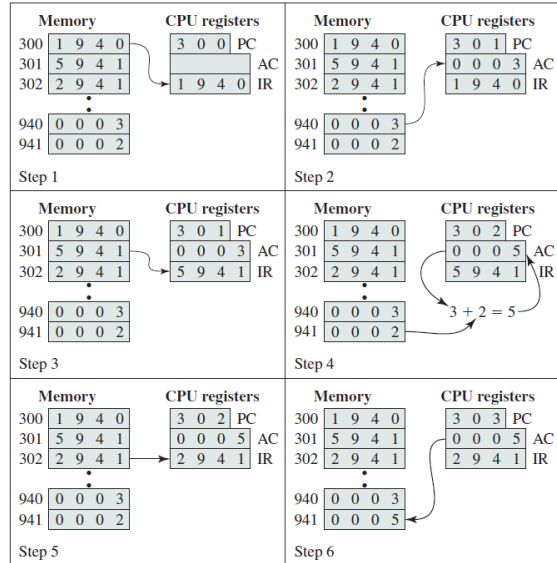
1940 LOAD MEM ; AC <- MEM
0001 1001 0100 0000

2941 STORE MEM ; MEM <- AC
0010 1001 0100 0001

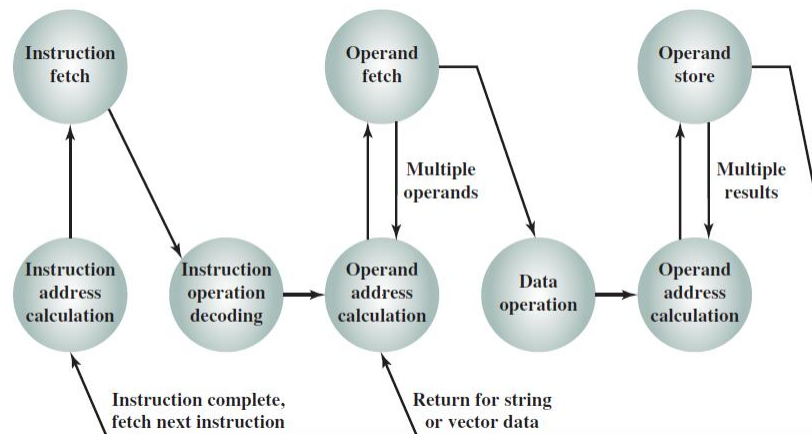
5941 ADD MEM ; AC <- MEM + AC
0101 1001 0100 0001

Opcode Operand

0001	1001 0100 0000
------	----------------

Bilgisayarın Fonksiyonu-Komut Döngüsü

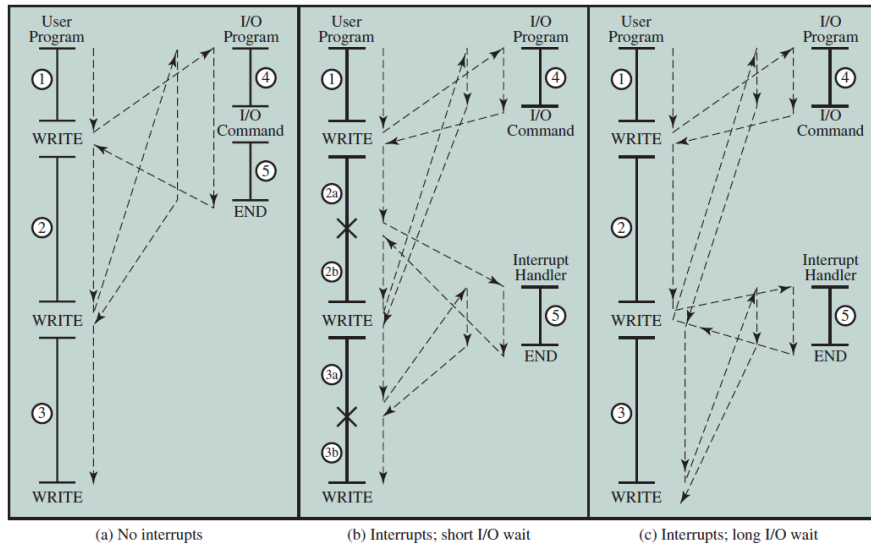

Bilgisayarın Fonksiyonu-Kesmeler

- Kesmeler I/O cihazları tarafından üretilebilirler ve işlemcinin normal çalışmasını keserler.
- **Program kesmeleri**
  - Overflow, division by zero.
- **Timer kesmeleri**
  - CPU'nun içindeki timer'lar tarafından üretilirler.
- **I/O kesmeleri**
  - I/O denetleyicileri tarafından oluşturulur.
- **Donanım kesmeleri**
  - Memory parity hatası, pil uyarısı, disk okuma hatası.

Bilgisayarın Fonksiyonu-Kesmeler

Program akışı

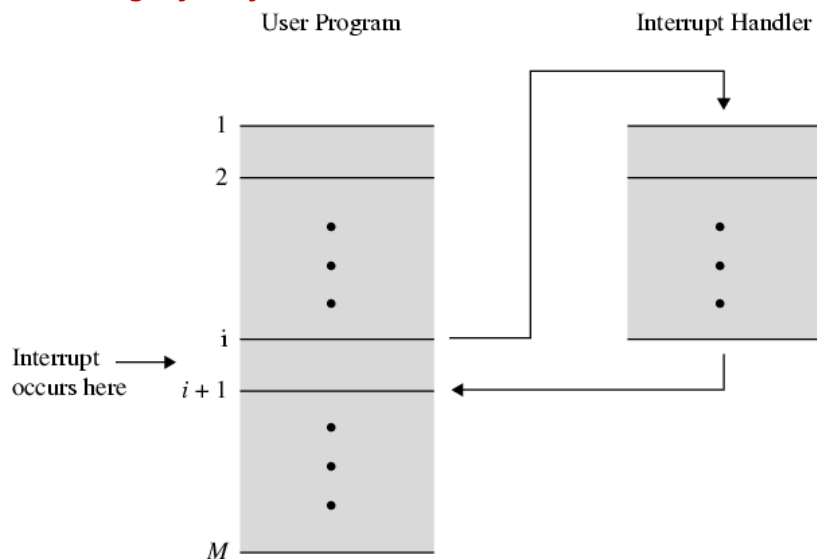
Bilgisayarın Fonksiyonu-Kesmeler

Interrupt cycle

- Komut döngüsünün sonuna eklenir.
  - İşlemci keme gelip gelmediğini kontrol eder.
- **Keme gelmemişse** sonraki komut fetch edilir.
- **Keme gelmişse,**
  - Çalışmakta olan program beklemeye alınır.
  - Register içerikleri saklanır.
  - PC'ye yeni adres değeri aktarılır.
  - Keme için gerekli işlemler gerçekleştirilir.
  - Önceki programa dönülür ve register değerleri yeniden elde edilir.

Bilgisayarın Fonksiyonu-Kesmeler

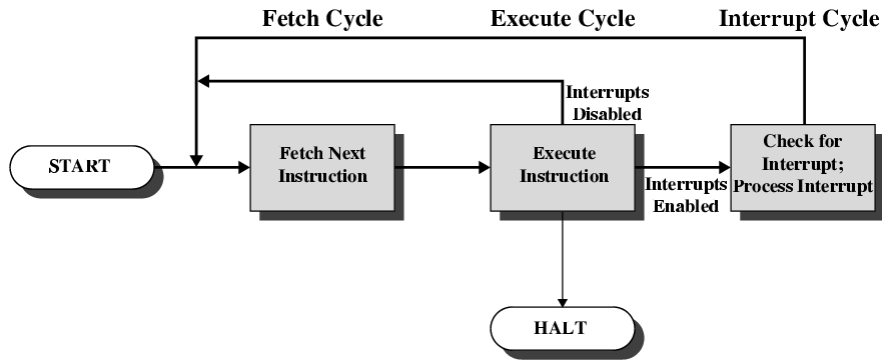
Kesmenin gerçekleştirilmesi

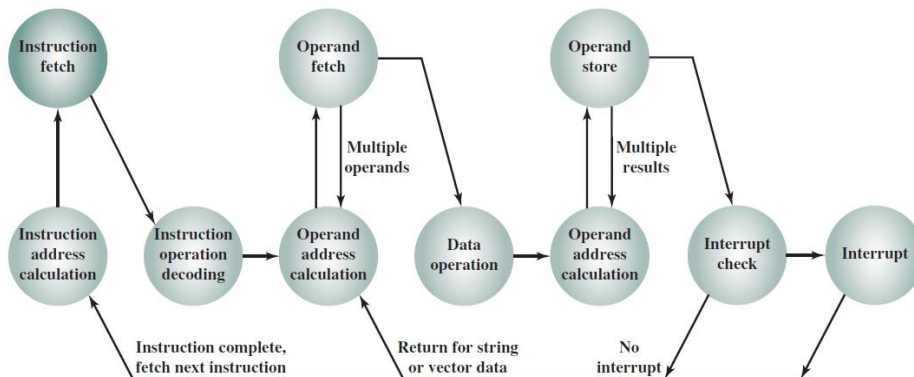
Bilgisayarın Fonksiyonu-Kesmeler

Kesmeyle birlikte komut döngüsü

Bilgisayarın Fonksiyonu-Kesmeler

Kesme ile birlikte komut döngüsü

Bilgisayarın Fonksiyonu-Kesmeler

Çoklu kesmeler

■ Yeni gelen kesmeler etkisiz kılınır:

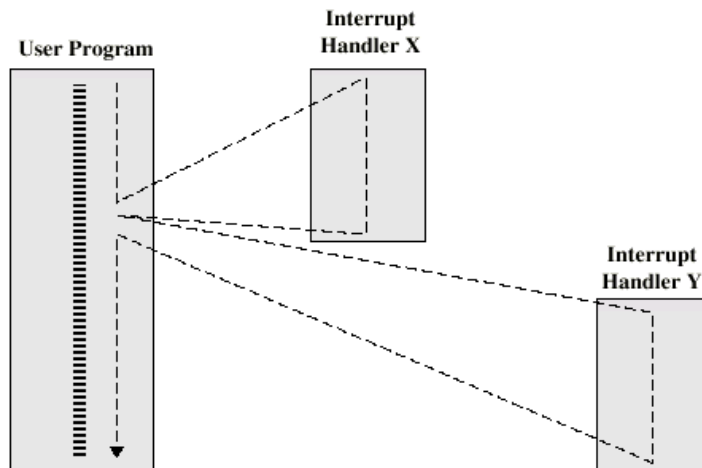
- İşlemci bir kesmeyi çalıştırırken yeni gelenleri beklemeye alır.
- Önceki kesme bitirildiğinde bekleyen kesmeler oluştukları sırayla işlenir.

■ Önceliklendirme yapılır:

- Bir kesme çalışırken yeni gelen kesmenin önceliği daha düşükse yeni gelen beklemeye alınır.
- Bir kesme çalışırken yeni gelen daha öncelikli ise çalışan kesme olduğu yerde bırakılır ve yeni gelene geçilir.
- Öncelikli kesme bitirildikten sonra yarıda kesilen kesmeye kaldığı yerden devam edilir.

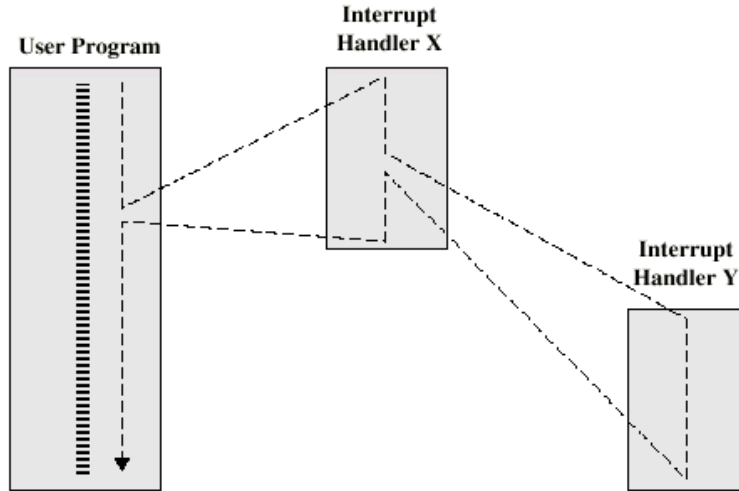
Bilgisayarın Fonksiyonu-Kesmeler

Kesmelerin sıralı çalışması

Bilgisayarın Fonksiyonu-Kesmeler

Kesmelerin öncelikli çalışması

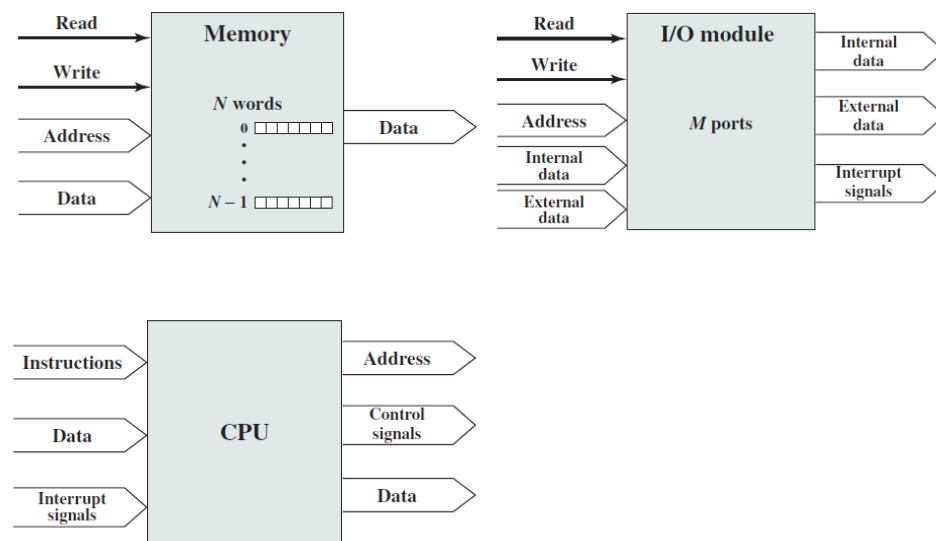
Konular

- Bilgisayar Bileşenleri
- Bilgisayarın Fonksiyonu
  - Instruction Cycle
  - Kesmeler (Interrupt'lar)
- **Bus Yapıları**
  - Bilgisayar Modülleri ve Bağlantıları
  - Bus Tasarım Kriterleri

Bus Yapıları

- Tüm birimler birbiriyle iletişim yapabilmelidir.
  - İletişim farklı verileri aktarmak için kullanılır.
  - Taşınan veri kontrol işareti, data veya adres bilgisi olabilir.
- Farklı birimlerin bağlantıları da farklıdır.

Bus Yapıları- Bilgisayar Modülleri ve Bağlantıları

Bus Yapıları-Hafıza Bağlantıları

- Veri alır ve gönderir.
- Adres alır.
- Kontrol işaretleri alır.
  - Write
  - Read
  - Zamanlama

Bus Yapıları-I/O Bağlantıları

- I/O bağlantılar hafıza bağlantılarına benzer şekildedir.
- Çıkış
  - Çevre birimlerine veri gönderir.
  - Bilgisayara veri gönderir.
- Giriş
  - Çevre birimlerinden veri alır.
  - Bilgisayardan veri alır.
- Bilgisayardan kontrol işaretleri alır.
- Çevre birimlere kontrol işareti gönderir (disk döndür).
- Bilgisayardan adres alır (Çevre birimleri port numarasıyla ifade edilir).
- Kesme sinyalleri gönderir.

Bus Yapıları-CPU Bağlantıları

- Hafızadan komut ve data okur.
- Veri yazar.
- Diğer birimlere kontrol işaretleri, adres ve data gönderir.
- Kesme isteklerini alır ve gerçekleştirir.

Bus Yapıları

- Bus iki veya daha fazla cihazı bağlar.
- Genellikle broadcast şeklinde çalışır.
- Birden fazla bağlantı bir iş için gruplandırılarak kullanılır.
- Örneğin 32 bit bus için 32 adet tek bitlik bağlantı birlikte kullanılır.
- Genellikle data bus, adres bus ve kontrol bus şeklinde üç grup altında ifade edilir.

Bus Yapıları-Data Bus

- Veri veya komut taşır.
- Performansı birinci derecede etkiler.
- 8, 16, 32, 64 bit genişliğinde kullanımı mevcuttur.
- Genişlik arttıkça bir seferde okunan veya yazılan bit sayısı artar, sonuçta performans artmış olur.

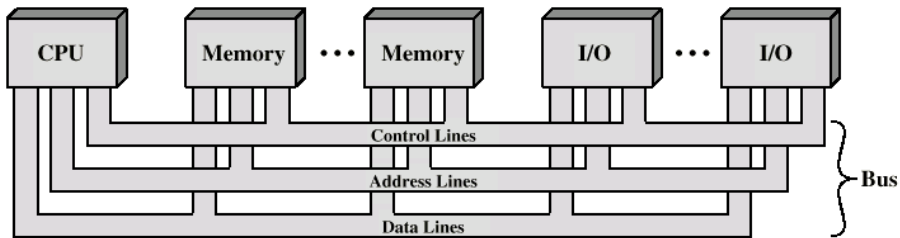
Bus Yapıları-Adres Bus

- Kaynak veya hedef verinin adresini tanımlar.
- CPU, hafızada adresi verilen yerden veri okur veya hafızada adresi verilen yere veri yazar.
- Adres bus genişliği adreslenebilir alanın boyutunu belirler.
- Adres bus genişliği arttıkça adreslenebilir hafıza artar.
- 8086 için $2^{16} = 64K$ adreslenebilir hafıza oluşturulur.

Bus Yapıları-Kontrol Bus

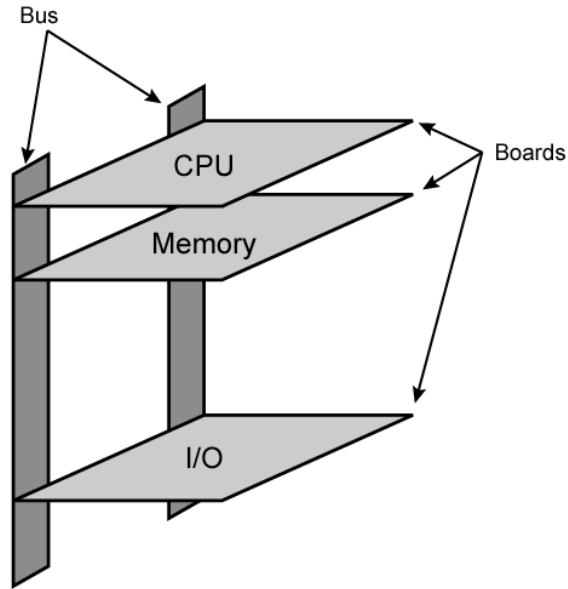
- Kontrol ve zamanlama bilgisini sağlar.
- Hafızaya okuma veya yazma komutunu gönderir.
- Kesme isteği iletilir.
- Clock sinyalleri iletilir.

Bus Yapıları-Bağlantı Şeması

Bus Yapıları-Bus Mimarileri

Bus Yapıları-Bus Tasarım Kriterleri

- Tür
  - Dedicated (Adanmış)
  - Multiplexed (Çoğullanmış)
- Kullanım yöntemi
  - Centralized (Merkezi)
  - Distributed (Dağıtık)
- Zamanlama
  - Senkron
  - Asenkron
- Bus genişliği
  - Adres
  - Data
  - Kontrol
- Veri aktarım türü
  - Read
  - Write
  - Read-modify-write
  - Read-after-write
  - Block

Bus Yapıları-Bus Tasarım Kriterleri

■ Tür

- Dedicated (Adanmış)
  - ✓ Her cihaz için ayrı bağlantı yolları kullanılır.
  - ✓ Trafik problemi olmaz.
  - ✓ Cihazlar istediği anda veri gönderebilir.
- Multiplexed (Çoğullanmış)
  - ✓ Paylaştırılmış bağlantılar kullanılır.
  - ✓ Adres doğrulaması gerekir.
  - ✓ Daha az bağlantı gerektirir.
  - ✓ Karmaşık kontrol yöntemleri gerekir.

Bus Yapıları-Bus Tasarım Kriterleri

■ Kullanım yöntemi

- Cenraliad (Merkezi)
  - ✓ Bus denetimi bir cihaz tarafından yapılır.
  - ✓ Kontrol daha kolaydır.
- Distributed (Dağıtık)
  - ✓ Her modül bus'a erişebilir.
  - ✓ Her cihazın ayrı denetleyicisi vardır.

Bus Yapıları-Bus Tasarım Kriterleri

■ Zamanlama

- Senkron
  - Olaylar clock sinyalle belirlenir.
  - Kontrol bus clock bağlantısına sahiptir.
  - 1-0 veya 0-1 geçişi bir clock cycle'dır.
  - Genellikle senkronizasyon yükselen kenarla yapılır.
- Asenkron
  - Clock kullanılmaz.
  - Her olay bir öncekinin bitmesine bağlı çalışır.
  - Kontrol daha karmaşıktır.
  - Tüm cihazları tam performansta çalıştırabilir.

Bus Yapıları-Bus Tasarım Kriterleri

■ Bus genişliği

- Adres
  - ✓ Adres bus genişledikçe adreslenebilir alan artar
- Data
  - ✓ Data bus genişledikçe bir seferde okunup yazılabilecek veri boyutu artar
- Kontrol
  - ✓ Kontrol bus genişledikçe kontrol işaret sayısı artar

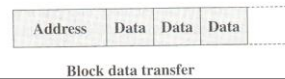
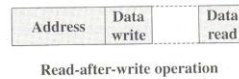
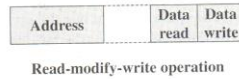
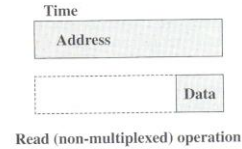
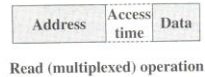
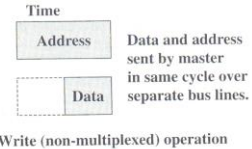
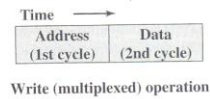
Bus Yapıları-Bus Tasarım Kriterleri

Veri aktarım türü

- Read
  - ✓ Adres bilgisi gönderilerek ilgili veri okunur
- Write
  - ✓ Adres bilgisi gönderilerek ilgili veri yazılır
- Read-modify-write
  - ✓ Adres bilgisi gönderilerek veri okunur ve değiştirildikten sonra aynı adrese yazılır
- Read-after-write
  - ✓ Adres bilgisi gönderilerek yazılır ardından kontrol amaçlı okunarak karşılaştırılır
- Block
  - ✓ Adres bilgisi gönderilerek ardarda yazma veya okuma yapılır

Bus Yapıları-Bus Tasarım Kriterleri

Veri aktarım türleri

Ödev

- Interrupt çeşitleri, kullanılma amaçları ve farklı mikroislemci mimarilerinde interrupt performanslarını içeren detaylı bir ödev hazırlayınız.